

**SECCIÓ DE FILOSOFIA
I CIÈNCIES SOCIALS,
A CÀRREC DE
SALVADOR GINER**

Vull fer unes breus reflexions sobre la supervivència crònica d'aquest país a través de la història, per a entendre una mica l'esdevenidor. Encara que tractaré d'història, voldria dirigir els meus pensaments cap al futur del nostre país.

Cada país, cada comunitat nacional, té la seva història i la seva peculiaritat, i totes són úniques per definició. La nació és una de les poques entitats socials que no en permeten la generalització, per definició, perquè són úniques i són diferents. La nostra té una peculiaritat. Si mirem la història de Catalunya, aquesta ens ha de fer pensar sobre la seva capacitat d'entrar al segle XXI d'una manera reeixida i sobreviure. Jo hi he identificat set o vuit cruïlles històriques, en les quals la continuïtat de la societat catalana estava en qüestió, i en les quals se n'ha anat sortint. És possible que hi hagi altres societats —estic segur que n'hi ha a Europa— que es poden comparar amb nosaltres respecte a això. Segurament Polònia és un dels casos més espectaculars, i també algun altre, però sobretot Polònia a partir del segle XVIII i de les diverses particions i intents de destrucció massiva de la nació polonesa; el mateix podria dir d'Irlanda —i es podria allargar la comparació. El cas és que, com més mirem la història de Catalunya, més observem i constatem que hi ha hagut situacions de cruïlla en les quals la nació ha sobreviscut —faré servir una paraula poc racional, miraculosament.

Sé que els historiadors durant molt de temps, en els darrers cent anys, enduts pel positivisme i per les altres ideologies contemporànies en les ciències socials, han insistit a rebutjar la idea que la història podia haver estat diferent. Bé, això ha esdevingut un dogma de la historiografia. Recentment, tanmateix, s'ha començat a estudiar —curiosament primer al Regne Unit, i també als Estats Units— que hauria pogut passar si Hitler hagués mort en el moment que va tenir lloc l'atemptat dels demòcrates, quan la metra-

lla li va passar per un costat; què hauria passat si Napoleó no hagués guanyat la batalla de Toló. Ho estan fent historiadors molt seriosos.

No podria arribar a aquests extrems de relativisme, però puc detallar unes quantes fites que tothom coneix. El primer cas: hi ha hagut un fenomen inicial, el sorgiment del nostre país, de la nostra societat, identificada com a tal, a l'entorn de Prada, al Conflent; Guifré el Pelós va néixer a Rià, un poblet del costat, cosa que potser pot explicar la seva incapacitat d'expandir-se cap a Narbona. Això el va forçar a crear un monestir alternatiu a Ripoll i a tirar cap al sud. Catalunya va néixer doncs en una situació de marca; hi ha marques que han desaparegut —la marca hispànica en aquest cas—, i hi ha terres de marca que romanen. D'altres ho han estat, però fins avui no saben quina entitat tenen, com el cas de Lorena —de Lothringen, per a dir-ho tècnicament, com ho diuen els historiadors. Lorena i Alsàcia són el cas típic de terra de marca que mai no ha trobat la identitat definitiva malgrat els esforços. Últimament, amb el rebuig dels alemanys a intervenir-hi i els esforços dels jacobins francesos a Alsàcia i Lorena, no té identitat enterament francesa. En el nostre cas, l'expansió va ser cap al sud, vers terra sarraïna; fou la primera crisi. Vam néixer de la crisi.

La segona crisi fou la de l'absorció per la Corona d'Aragó. El preu immens que es va pagar va ser el de la fragmentació: Catalunya anava creixent, va arribar finalment a Tortosa, però va haver d'admetre alhora la restricció del seu territori de sobirania directa. Entrar al regne d'Aragó, crear un regne inestable al Rosselló, el regne de Mallorca i la separació de València com a regne foren la solució confederal que ens havia d'afeblir per sempre. Catalunya va haver de donar autonomia més enllà de la Sénia, envair Múrcia però retirar-se després a la banda del nord d'Oriola. Les darreres repercussions d'aquestes febleses fundacionals les estem vivint

avui amb el sistema d'autonomies precàries i les prohibicions de la Constitució espanyola, del Regne d'Espanya, on hi ha la prohibició constitucional de formar coalicions entre els pobles germans, o entre el mateix poble.

Aquesta ha estat una altra manera de sobreviure. I, naturalment, la crisi de la Mediterrània amb la caiguda absoluta de Barcelona, que va arribar a tenir només uns vint-i-cinc mil o trenta mil habitants, després de la invasió otomana de la Mediterrània, la qual ens va impedir l'expansió atlàntica, amb l'excepció coneguda de la prosperitat valenciana del segle XVII. I, evidentment, amb totes les excepcions que es vulguin, es tracta d'una altra supervivència. Una altra desfeta que no cal explicar amb detalls és la del 1714, amb l'escapçament de la noblesa catalana; va permetre en gran mesura que la burgesia pugés i es desenvolupés a partir del 1714. No és que ho volguessin els reis castellans i els francesos, que van posar en aquella ciutadella immensa els canons apuntant a la ciutat de Barcelona. Les conseqüències no volgudes ni desitjades del 1714 van ser l'aburgesament de la nostra societat. Tot i que sóc molt conscient, havent llegit Pierre Vilar i Vicens Vives, que potser tot això venia de molt abans. Els sociòlegs tenim una teoria que vull assenyalar, que és una llei de desenvolupament històric: com més feudal és un país, més burgès n'és el desenvolupament. I com diu Ernest Bloch, historiador francès del feudalisme, les zones més *feudalitzades* d'Europa eren Normandia, el sud d'Anglaterra, Catalunya i la Borgonya. És a dir, la feudalització nostra va fer que vuitanta anys —gairebé un segle— abans de la Carta Magna anglesa, els usatges de Catalunya reconeguessin l'existència d'homes lliures i homes honrats i els drets bàsics de qualsevol pagès. Eren drets elementals, no s'han d'idealitzar. Mentrestant es desenvolupava una cultura política pactista, com l'explicà Francesc Eiximenis al segle XIV, i també Vicens Vives al XX. Es consolidà una cultura de pactes que ha

arribat fins avui, i que caracteritza el nostre tarannà en la vida pública i també en la privada.

Tenim un altre cas de supervivència extraordinària, que crida molt l'atenció: la revolució industrial. L'evolució industrial a la catalana és fascinant per una raó, com ho és també en certa mesura la revolució industrial i burgesa del Piemont i la Llombardia. Tot i que els estudis demostren que en el cas del Piemont i la Llombardia hi ha bastant capital estranger, sobretot austríac i suís, que accelera el desenvolupament econòmic de Torí i Milà, i d'algunes altres ciutats del nord d'Itàlia. En el nostre cas, està provat que, a partir de les fargues de Ripoll i fins a la industrialització barcelonina, hi ha hagut una dinàmica autònoma de desenvolupament. De manera que som l'única societat ibèrica industrial autònoma, segurament, perquè al País Basc és posterior. Al sud dels Alps, es crea doncs una burgesia, i una revolució industrial no protestant certament, sinó catòlica, amb una transformació urbana considerable: la creació d'una gran metròpoli, la ciutat de Barcelona. Això representà també una crisi, perquè va implicar revolució industrial, entrada massiva d'immigrants, transformació urbana amb un problema endèmic per als espanyols, i per a nosaltres. El «problema català», per a Madrid, al segle XIX, esdevé absolutament obsessiu. No saben què fer-ne.

Es provoca així un fenomen curiosíssim, del qual he tingut oportunitat de parlar en alguns estudis. Al segle XIX, Espanya com a unitat política no era prou potent, ni era prou jacobina i eficaç. Era molt feble. Els francesos comencen a transformar els bretons, els catalans, els bascos, els alsacians, en francesos, a través del servei militar i les escoles públiques. El francès desplaçà així les llengües perifèriques. No és doncs l'heroisme dels catalans solament, sinó també la feblesa, en gran mesura, de l'Estat centralista espanyol el que fa que a molts llocs de tots els Països Catalans l'idioma es continuï mantenint. Llavors succeeix aquest

fenomen tan interessant: la industrialització, al segle XIX, va intensificar la nostra identitat ètnica en el sentit no racista ni racial, sinó de diferenciació social i cultural. Al final del segle XIX, o abans de la Setmana Tràgica del 1909 —per Catalunya són anys crucials: 1906, Congrés Internacional de la Llengua Catalana; 1907, fundació de l'Institut d'Estudis Catalans; 1909, Setmana Tràgica—. Hi ha un bloc d'anys que mereixen molta atenció.

Al final d'aquesta època, el nostre país era ètnicament més diferent que abans, és a dir, hi havia l'idioma, una burgesia que anava descobrint el nacionalisme després del catalanisme regionalista i un moviment cultural potentíssim, representat pels nostres poetes i pintors. Just abans del Noucentisme, Catalunya era l'única sortida industrial d'Espanya, tot i que Bilbao també era important, amb el capital anglès —amb els alts forns de Babcock Wilcox— i les inversions britàniques que compraven ferro i carbó —se l'enduien a Anglaterra per refinar-lo, normalment, però es creava al País Basc. Després van desenvolupar la banca, aquest curiós fenomen que al segle XIX, en lloc de socavar la identitat nacional, la va intensificar. És un fenomen excepcional perquè ens fa diferents de la resta d'Espanya a partir de la Franja, ja que cap a l'oest hi ha en certa mesura un desert demogràfic i encara més un desert industrial.

A més, la primera revolució industrial espanyola, un intent d'industrialització que en primer lloc va sorgir a Màlaga, no va donar fruit. Una altra crisi que es va superar creant la nostra peculiaritat. La següent és la franquista, amb la seva mena de *jacobinisme de dretes* —m'invento aquest terme, amb el vostre permís—, d'un ordre polític reaccionari. El franquisme, en ser feixista, intenta sistemàticament el genocidi cultural i lingüístic; s'intenta de debò. Els intents de transformar la llengua catalana i la nostra cultura en un patuès i en una cultura folklòrica havien estat iniciats molt

abans. No s'havia inventat res, però el franquisme ho codifica, ho sistematitza. La paraula *catalanista*, com la paraula *comunista*, és perseguida i és suficient per a dur algú al Camp de la Bota perquè l'afusellin o per a enviar-lo a l'exili. L'estigmatització del poble català és sistemàtica, i el genocidi cultural i la repressió del nostre poble són també sistemàtics. El que passa és que vam tenir, un cop més, la sort —de vegades els déus immortals ens ajuden— que el franquisme no tenia l'eficàcia del feixisme prussià dels nazis, i més o menys per això, per la incapacitat matussera de l'Administració franquista, no ens va acabar de destruir.

Encara que no atribueixo cap potència mística al meu poble, el que constato són unes supervivències pràcticament miraculoses. N'he identificat sis com a mínim. Segur que els historiadors comentarien que no és que n'hi hagi sis, sinó que n'hi ha més: les guerres civils de Barcelona, la Busca i la Biga o els enfrontaments dels nyerros i els cadells, entre d'altres. Però cal mirar la història com l'estic mirant, fent-li una mica de violència. La propera crisi, en la qual estem ja ara immersos, és la més delicada, la més subtil. És a dir, estem en una situació en què sóc incapaç d'identificar un sol factor, o dos, o tres, que ens determinin. N'hi ha molts. L'Institut s'ha pronunciat sobre algun d'ells. L'Institut d'Estudis Catalans va presentar un llibre, coordinat per Josep Enric Llebot, a la Generalitat de Catalunya, sobre canvi climàtic, i l'Institut, sense finançament exterior, va fer un estudi breu, però em sembla que amb una certa autoritat, sobre l'ús social del català; es tracta d'un llibre blanc prou contundent. Contesto categòricament que l'ús social del català està en crisi, en una situació molt seriosa —no cal que ho desenvolupi, ja que el Ple de l'IEC s'ho va mirar amb lupa i ho va confirmar. Crec que no tenim la darrera paraula en res, ni en això, però l'acadèmia de la nació catalana s'hi va pronunciar: la situació és greu.

Mentrestant l'endèmica subordinació politicoadministrativa del país continua, tant a Europa com al Regne d'Espanya. L'aparició del poliglotisme em preocupa menys perquè és més folklorica. Però en canvi el bilingüisme, en què un idioma pot desplaçar l'altre, és un perill claríssim; les migracions en canvi són diferents. Hi ha una qüestió a la qual no puc respondre, a la qual haurien de respondre els antropòlegs, com aquella comparació entre Esparta i Atenes: Atenes era una societat molt més elàstica, molt més relativística, però absorbia —i encara som atenencs—; en canvi Esparta era rígida i no absorbia, i no admetia ni els immigrants. Espero que no siguem espartans.

Hi ha un fenomen a Catalunya que els antropòlegs haurien d'estudiar, perquè la nostra capacitat d'absorció d'immigrants ha estat espectacular, primer amb els aragonesos els anys vint, després amb els murcians, després amb la massa enorme d'andalusos. No sé quina capacitat tenim en aquests moments d'admetre els nous immigrants, tot i que són menys en quantitat, en comparació dels anys quaranta o cinquanta.

Hi ha processos de secularització molt intensos. El país s'està secularitzant. Els estudis de sociologia de la religió donen diversos resultats, dels quals un company nostre, Joan Estruch, n'ha fet algun estudi notable. Evidentment apareixen moltes sectes i noves religions, però també hi ha un declivi de la pràctica religiosa catòlica. De manera que tot això està canviant, cosa que no havia passat abans; teníem la Catalunya anarquista i la Catalunya carlina, evidentment, però en aquests moments hi ha un entrellat molt més complex en el terreny de les creences sobrenaturals.

Avui hi ha més elits que no pas burgesia; quant a la vella burgesia catalana, encara hi ha algunes famílies que tenen la llotja al Liceu o que viuen a Pedralbes, però la burgesia catalana industrial com a tal no existeix. Tot i així, hi ha

elits tecnoburocràtiques, sovint amb poc patriotisme i una gairebé nul·la identificació amb el país, en molts casos. Estan més identificats amb el país els professionals, els arquitectes, els advocats, els col·legis professionals, els periodistes mateixos; en canvi, les capes altes molt menys. Estan apareixent noves classes mitjanes; i encara que no estic d'acord amb aquests sociòlegs reaccionaris que diuen que ara no hi ha proletariat, el que sí que no hi ha és el proletariat d'esperdanya antic i indomable.

En fi, hi ha tot el que he comentat, combinat amb una població estable, com ha demostrat la demògrafa Anna Cabré, tot i que ha insistit que hi haurà una mena de pujada de la població, i n'hi ha ja ara, perquè tots els fenòmens demogràfics són cíclics. El creixement demogràfic ja no serà espectacular, tret del produït per la immigració, que certament ho és.

Ho he treballat una mica, tot i que amb no gaire autoritat, amb sondeigs i treballs que he fet amb col·legues. Tret de la llengua, està desapareixent la singularitat de la societat catalana. Al nord de Perpinyà hi havia una societat molt rural, que es diferenciava per la llengua, però era la França més endarrerida, fins al Massís Central era molt pobre. Cap a l'oest hi havia la Terra Ferma i els Monegres, i a casa nostra hi havia una societat pròspera, industrial, burgesa, activa, i amb revoltes d'obrers, i fins i tot la Setmana Tràgica. No tot era bonic, però era una societat amb una vitalitat intensa i diferent. Avui dia hi ha indústria a Tolosa, al Llenguadoc, i hi ha un pol industrial molt potent a Saragossa, de manera que de Bilbao a Barcelona abans hi havia un desert i ara hi ha un continuïtat industrial, a partir de Fraga. Fraga és una ciutat industrial potent; poc després, a uns quants quilòmetres, tornem a trobar industrialisme, desapareix la singularitat. Un altre exemple, abans els sociòlegs deïem que Catalunya tenia una potent societat civil associativa o institucional: els Lluï-

sos de Gràcia, l'Orfeó Català, el Centre de Lectura de Reus, el Liceu de Barcelona o la Unió Esportiva de Sants la representaven. A qualsevol lloc del país trobàveu societats columbòfiles, excursionistes, filatèliques, dansaires. Hi havia un teixit de la societat civil; tenim una societat civil molt peculiar, molt intensa, formada per colles de castellers o entitats sardanistes. Aquesta activitat del nostre poble ens fa molt atractius. Suposo que és perdonable que hom es complagui a contemplar la seva pròpia societat.

Estudis recents han demostrat però que, per exemple a Andalusia, hi ha un creixement del teixit de la societat civil, no tradicional, no de les *hermandades* i *cofradías* sinó de la societat civil moderna: moviments ecologistes, de protecció, moviments feministes a Sevilla, a Còrdova, a Màlaga, molt intensos. És a dir, el fet diferencial —el nostre factor diferencial sempre és la llengua— del teixit social està minvant considerablement, de la qual cosa potser m'alegro, perquè desitjo que els andalusos, els francesos i els italians millorin la qualitat de la seva vida associativa. En tot cas la nostra identitat estructural, no lingüística, també està desapareixent.

L'últim fenomen és el de la mundialització, que no sé exactament com anirà, com ens hi instal·larem. M'imagino que és ambivalent. La mundialització també ens permetrà sobreviure, de la mateixa manera que ens permetrà entrar al *.cat*. (Cal recordar que l'Institut d'Estudis Catalans és membre fundador de l'associació, d'aquest moviment del *.cat*, com no es podia esperar menys de nosaltres.) També ens permetrà practicar no solament la llengua franca, l'anglesa, sinó també la nostra. Suposo que la mundialització és ambivalent, però també soccava identitats i planteja unes noves generacions de joves catalans que potser veuen les coses d'una altra manera, menys intensa, menys angoixada, que no pas la nostra generació.

Ara bé, pel que fa a la capacitat de supervivència extraordinària del nostre poble no crec en el misticisme de les nacions d'atribuir-la a cap força màgica, però m'agradaria que algun dia els antropòlegs, els psicòlegs, que fan sondeigs sobre actituds, ens en donessin la resposta. Realment és un fet extraordinari en el marc de la història moderna d'Europa.

